

Національна
академія наук України

Інститут
української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БіЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 1

Серія
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТВОРИ
1894–1907

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2002

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Видано за підтримки Президента України
на замовлення Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
за Національною програмою випуску
суспільно необхідних видань*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Редколегія тому 1:

Павло СОХАНЬ (головний редактор, д-р іст. наук, професор, чл.-кор. НАН України)
Ігор ГИРИЧ (відповідальний секретар, канд. іст. наук)
Ольга ТОДІЙЧУК (канд. іст. наук)

Пояснення слів, мовна редакція текстів М.Грушевського — Олександр РИБАЛКО
Переклад з російської статей зі збірки
«Освобождение России и украинский вопрос» — Іван СВАРНИК
Переклад висловів з латинської, грецької,
польської, німецької, французької — Мирослав ТРОФИМУК

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-224-4 (т.1)

© Інститут української археографії
та джерелознавства імені М.С.Грушевського
НАН України, 2002
© Видавництво «Світ», дизайн
та художнє оформлення, 2002

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Видання найповнішого зібрання “Творів” Михайла Грушевського — подія небуденна, більше того, знакова для незалежної Української держави, яку він створював, будував і наближав до нас своєю діяльністю як історик і провідний діяч національно-культурного й державного відродження України. Михайло Грушевський — людина енциклопедичних знань і непересічного таланту. Його життєвий доробок — багатюща скарбниця знань для будівничих незалежної України. Тому справою загальнодержавної ваги стало впорядкування й підготовка до друку найповнішого зібрання творів М. Грушевського, що здійснюється науковцями Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського Національної академії наук України. Вперше реалізується такий *масштабний* національний видавничий проект: видаються майже всі праці Великого Українця, в яких викладена теорія та практика українського державотворення. Символічно, що “Твори” Михайла Грушевського виходять завдяки творчій співпраці київських науковців та львівських видавців.

М. Грушевський як провідник національної ідеї, фундатор Української незалежної держави послідовно відстоював право роз'єднаних українських земель на свободу, докладав великих зусиль для їх об'єднання в єдиній, демократичній державі. Ця ідея була справою його напруженого, подвижницького академічного життя в Києві і в Галичині, де зійшла його зірка як талановитого дослідника, організатора української науки, невтомного громадського діяча, професійного редактора й видавця. У древньому стольному Львові він знайшов благодатний ґрунт для розкриття свого таланту, щедро дарованого йому Богом і підтриманого споконвічними устремліннями галичан до волі й незалежності. Нам, працівникам видавництва “Світ”, надзвичайно дорога пам'ять про Михайла Грушевського — видатну постать двадця-

того століття, людину, яка своєю багатогранною діяльністю воскресила ідею соборної незалежної України, поставила український народ в один ряд з усіма цивілізованими народами світу, заклала основи розвитку національної науки і культури, навчила не відчувати себе меншовартісними. Ми з почуттям високої відповідальності підійшли до виконання покладеного на нас державою завдання. Вважаємо цю роботу надзвичайно почесною, пишаємося, що причетні до реалізації науково-видавничого проекту, який увічнить ім'я Михайла Грушевського.

Прикметно, що "Твори" Михайла Грушевського виходять на виконання Указу Президента України за національною програмою випуску суспільно необхідних видань на замовлення Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України тиражем 5 тисяч примірників. Цільове їх призначення — бібліотеки та інші наукові й культурно-освітні установи. Крім цього, видавництво планує видрукувати необхідну кількість примірників на замовлення приватних осіб та юридичних організацій. Праці Михайла Грушевського стануть надбанням кожного громадянина нашої держави. Особливо вони потрібні провідникам нації, адже багато проблем, що були гострими й актуальними в період Української Народної Республіки, залишаються злободенними і в наш час. Узагальнення практичного досвіду державного будівництва, глибокий науковий аналіз тогочасних геополітичних проблем, соціально-економічного становища країни, міждержавних стосунків, ґрунтовні дослідження й теоретичні узагальнення, здійснені першим Президентом України, — безцінний скарб для сучасного покоління українців. Тому сподіваємось, що видання найповнішого зібрання "Творів" Михайла Грушевського слугуватиме розбудові держави, зміцнюватиме її, навчатиме нащадків уникати помилок попередників.

Державне спеціалізоване видавництво "Світ" звертається до всіх шанувальників книги, науково-історичної спадщини геніального сина українського народу з пропозицією оформити передплату на "Твори" М.Грушевського, скористатися з унікального шансу поповнити книгозбірні працями, які в такому обсязі ще не видавалися.

*Ігор МЕЛЬНИК, директор
Державного спеціалізованого видавництва "Світ",
канд. філол. наук*

ЗМІСТ

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ	5
ВІД ВИДАВНИЦТВА	12
<i>Павло Сохань</i> . ТВОРЧА СПАДЩИНА М.С.ГРУШЕВСЬКОГО І СУЧАСНІСТЬ	14
<i>Ігор Гирич</i> . ПОЛІТИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	47
Розділ I. ІСТОРІОСОФСЬКІ СТАТТІ	63
Вступний виклад з давньої історії Русі, виголошений у Львівському університеті 30 вересня 1894 р.	65
Звичайна схема "руської" історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства	75
Спірні питання староруської етнографії	83
Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних студіях Східної Європи	100
Розділ II. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СТАТТІ	109
Українсько-руське літературне відродження в історичнім розвії українсько-руського народу	111
Як мене спроваджено до Львова (Лист до хв[альної] редакції "Діла") ---	117
Нова "пря" про українсько-руську книжну мову	123
Листи з-над Полтви:	129
<i>Лист перший</i>	129
<i>Лист другий</i>	142
<i>Лист третій</i>	161
Наукове товариство імені Шевченка	188
Улиця Шевченка у Львові	202
Друга руська артистична вистава у Львові	204
На порозі століття (Присвячено перемиській українсько-руській громаді) ---	208
Лист проф. Грушевського до декана Твардовського	217
В справі музею при Науковім товаристві ім. Шевченка	220
Друга вистава образів Ів[ана] Труша	223
Олександр Кониський. 18(30)/VIII 1836–29/XI (11/XII) 1900 ---	227
В справі "Академічного дому"	234
250 літ	236

Що зробити з "Академічним фондом"?	241
Гуцульська вистава	244
Українсько-руські наукові курси	246
Безглузда національна політика Росії	256
Що ж далі? (В справі руських гімназій)	258
В справі руських шкіл і руського театру	262
Меморіал Петербурзької академії в справі свободи української мови в Росії	270
Не даймося!	274
Академічний дім	277
Українські кафедри	279
Ювілей Вол[одимира] Антоновича	281
До наших читачів в Галичині	282
З біжучої хвилі	284

Розділ III. ЗБІРНИК СТАТЕЙ "З БІЖУЧОЇ ХВИЛІ. СТАТТІ

Й ЗАМІТКИ НА ТЕМИ ДНЯ 1905–1906 років"	289
[Передмова]	291
Українство і питання дня в Росії	293
Конституційне питання і українство в Росії	301
На руїнах	313
Дорогою віків	321
Перші кроки	323
"Самоотверження малороссиян"	329
Польсько-українські мотиви	335
Новий кордон	344
У українських послів російської Думи	348
З Державної Думи. З вражінь і помічень	353
Дума і національне питання	359
Аграрне питання	364
Після Думи	369
Перша річниця російської конституції	373
Галичина і Україна	376

Розділ IV. ЗБІРНИК СТАТЕЙ "ВИЗВОЛЕННЯ РОСІЇ

І УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ"	383
Передмова	385
Проти течії	389
"Наступного дня"	393
Рух політичної і суспільної української думки в XIX столітті	397
Єдність чи розпад [Росії]?	405
Національне питання й автономія	413
Про зрілість і незрілість	421

Наші вимоги	425
Фрази і факти	429
Рівною мірою	434
На злобу дня	436
Неймовірно	438
Ганебній пам'яті!..	441
Український П'ємонт	444
Питання дня (Аграрні перспективи)	448
Національні моменти в аграрному питанні	453
Кінець гетто!	456
Справа українських катедр і наші наукові потреби	458
Із польсько-українських стосунків Галичини (Кілька ілюстрацій до питання: автономія обласна чи національно-територіальна)	485
Розбурхане муравлисько	528
За український маслак (В справі Холмщини)	536
КОМЕНТАРІ	545
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	574
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	580